

Образователни практики в Националния археологически музей, София

Калоян Праматаров ^a

^a Отдел експозиции, Национален археологически институт с музей, Българска академия на науките, София, България; kaloyan.pramatarov@gmail.com

Educational practices at the National Archaeological Museum, Sofia

Kaloyan Pramatarov ^a

^a Exhibitions Department, National Institute of Archaeology with Museum, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaria; kaloyan.pramatarov@gmail.com

Новата дефиниция за музей, утвърдена от Международния съвет на музеите (ICOM) в Прага, Чехия, на 24 август 2022 г., гласи: „Музеят е нестопанска институция в постоянна служба на обществото, която събира, съхранява, интерпретира и излага материалното и нематериалното културно наследство. Отворени към публиката, достъпни и приобщаващи, музеите спомагат за разнообразието и устойчивостта. Те работят и общуват етично, професионално, с участието на общностите, предоставяйки разнообразен опит в образованието, забавлението, мисленето и споделянето на знания“ (<https://icombulgaria.org/archives/2261>). В съответствие с това определение на съдържанието на понятието „музей“, Националният археологически музей (НАМ) в София се утвърждава като благоприятна среда за приложението на различни съвременни музейно-образователни практики. Целта на настоящото изложение е представянето на теоретични и теоретико-приложни подходи, както и работещи механизми в практиката на музейните специалисти от Националния археологически институт с музей при Българската академия на науките (НАИМ–БАН). Представени са иновативни идеи за музейно образование, посочена е методиката на тяхното прилагане и съответни примери, в контекста на социалното изграждане на музейна култура и неформалното, свободно образование.

В търсене на подходящи форми за познавателно и творческо общуване в музейна среда, както и на ефективни начини за привличане на младата аудитория, един от акцентите в образователната дейност на НАМ се поставя върху медиативната комуникация, включваща в себе си придобиването на нови социални умения, знания и музейна култура от страна на обучаваните гимназисти и студенти и превръщането им не само в умели преводачи на езика на експозицията и музея, но и в ценни музейни сътрудници. В основата на прилагания музеен педагогически подход са личният пряк контакт на обучаващите се с музейните специалисти под формата на съобразени с учебните програми музейни уроци и посещения, дискусии и колективна творческа работа, адаптирането на предлаганите знания и услуги според нуждите на различни социални групи,

експериментирането с разнообразни форми на работа с публики в контекста на взаимодействие и партньорство (обр. 1) (Tsekova 2007, 41; Kliuchko 2020, 84). Прилаганото обучение по социализация на културно-историческо наследство и музейни практики в НАМ има продължителност от един до три месеца и се състои от три основни модула. Първият от тях е въвеждащ и включва общ курс по археология на българските земи, съобразен с постоянната експозиция на музея. Той се състои от поредица лекции за основните археологически периоди, провеждането на специализирани учебни упражнения и снабдяването на стажантите с основна научна литература. Вторият модул включва обучение по техники на екскурзоводско обслужване, практически упражнения и възможност натрупаните знания и умения да бъдат приложени на практика в работа с различни възрастови групи, в контекста на постоянната и временните експозиции на музея. Третият модул изисква теоретични разработки от страна на стажантите на експозиционни концепции и планове, както и стратегии за популяризиране на музея във всекидневния живот, интернет и социалните мрежи. При него се набляга върху пълноценното приобщаване на стажантите в текущите музейни дейности, както и в ежегодните музейни инициативи „Европейска нощ на музеите“, организирана от Френския институт в България в партньорство с Министерство на културата и Столична община; „Европейски дни на археологията“, организирани от Френското министерство на културата и Националния институт за спасителни археологически проучвания (INRAP) и „Европейска нощ на учените“. В периода 2021–2026 г. очертаният набор от педагогически методи е приложен в летните практики на ученици от Националната гимназия за древни езици и култури „Св. Константин-Кирил Философ“ (2022–2025), екскурзоводско обучение на ученици от 11 „в“ клас на 105 СУ „Атанас Далчев“, гр. София (2024), проектите към Министерството на образованието и науката: „Студентски практики – Фаза 2“ (2021–2022) и „От висше образование към заетост“ (2026), програмата „Еразъм+“, Програмата на ЕС за подкрепа на образованието, обучението, младежта и спорта в Европа (2021–2026). За разглеждания период през обучение в НАМ са преминали шестдесет и двама български ученици, двадесет студенти от специалности „Археология“, „Класическа филология“ и „Културна антропология“ на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и чуждестранни студенти от специалности „Археология“ и „История“ на Нантския университет, Франция; Гранадския университет, Испания; Университета „Адам Мицкевич“ в Познан, Полша; Пелопонеския университет и Критския университет, Гърция.

В контекста на идеята за музея като място за взаимно обучение, социално общуване и забавление следва да бъдат разгледани и иновативните педагогически технологии на игрово взаимодействие, целящи изграждането на стабилен, траен и конструктивен диалог с деца в предучилищна и ранна училищна възраст (от 6 до 11 г.) (Tsekova 2015, 100). Прилага се модерният, личностно-ориентиран подход, поставящ детето в центъра на педагогическото взаимодействие, съвпадащ с основните постулати на социалния конструктивизъм, според който индивидите активно сами изграждат своите знания и чрез личния си опит определят същността на реалността, т.е. те създават собствени разбирания и умения въз основа на това, което вече знаят и това, което научават (Gavazova 2022, 107; Spiridonova 2025, 13; Tsekova 2015, 100, 102). Отчитайки водещата роля на играта във възрастта на очарованието и формиране на възгледите, музейните педагози предлагат разнообразие от теми, осигуряват набор от материали и създават подходящи условия в експозиционното пространство, в което децата показват и оценяват знанията си, ангажират настоящия си опит в новото и необичайното, взаимодействат социално и се учат да разсъждават, разбират и проявяват критическо мислене при срещата си със заобикалящите ги експонати (Mishkova 2015, 178, 237–238; Spiridonova 2025, 14). Добър пример в това отношение е специализираната програма за работа с деца и ученици „Игрите и играчките в древността“, развита в три основни модула. Първият модул е въвеждащ и поставя акцент върху интерактивни методи и средства, които позволяват автономията и инициативата на децата. След прожекцията на къ-

Обр. 1. Упражнения в постоянна експозиция на музея с Василики Фунтулаки от Критски университет, Гърция, стажант по програма Еразъм +, 15.06.2024 г. (снимка К. Праматаров)

Fig. 1. Educational exercises in the permanent exhibition of the Museum with Vassiliki Fountoulaki from the University of Crete, a trainee within the program Erasmus +, 15.06.2024 (photo K. Pramatarov)

сометражен адаптиран филм, разказващ за науката археология, професията археолог и Музея, следват разяснения от страна на музейните специалисти за отделните археологически периоди и основните археологически материали (камък, кост, керамика, метал). Осигурява се взаимодействие с оригинални артефакти или реплики, провокира се изграждането на асоциации и диалог, в които децата имат пълната свобода на интерпретацията, но и възможност да чуят твърденията на аниматора (обр. 2). Вторият модул включва блок от две кратки лекции (обща продължителност от 30 минути), посветени съответно на играчките в Праисторическа Европа, Древна Индия, Древен Египет, Гърция, Тракия и Рим, и игрите през Античността. В хода на лекциите се стимулират дискусии с аниматора и между участниците чрез поставяне на предварително обмислени отворени въпроси и предоставяне на възможности за разширяване на първоначалните отговори на децата (Mishkova 2015, 249; Spiridonova 2025, 15). Третият модул прилага метода „учене чрез преживяване“. Знанията от тематичния кръг „Игрите и играчките в древността“ са усвоявани от децата и учениците под форма на забавление: практически занятия, включващи игри на йо-йо, ашици, дама, рота, манкала, алкерк, пъзела на Архимед и откриване на антични играчки във витрините на музея по метода „търси и намери“ (Pramatarov 2024, 330–331).

Основни функции на музея са експозиционната дейност и образователната комуникация, отворена към широката публика (Mishkova 2015, 11–12; Pramatarov 2023, 95). В контекста на класическата дефиниция за образование, включващо преподаване и овладяване на научни знания и стремежа за скъсяване на дистанцията между строгото научно знание и обществото, Националният археологически институт с музей организира академичен семинар, чиито основни цели са:

1. да представя редовно пред българската академична общност и широката публика най-новите

Обр. 2. Работен момент от програмата за деца „Игрите и играчките в древността“. Взаимодействие с артефакти и техни реплики в контекста на постоянен диалог, 22.04.2022 г. (снимка К. Праматаров)
 Fig. 2. A working moment from the kids' program "Games and Toys in Ancient Times". An interaction with original artefacts and replicas within the context of a constant dialogue, 11.11.2024 (photo K. Pramatarov)

постижения в областта на археологията, нумизматиката, епиграфиката и интердисциплинарните изследвания, с фокус към най-добрите постижения в българската и международната наука; 2. да изгражда и поддържа висока степен на образованост и информираност в областта на археологията и съпътстващите я научни направления сред специалистите и широката публика; 3. да популяризира археологията и опазването на културно-историческото наследство; 4. да създава партньорства и широка мрежа от работни контакти (достъпно на <https://naim.bg/bg/content/category/400/130/>).

В периода 2023–2026 г. са проведени общо 58 лекции, в които участие са взели 17 български учени, служители на НАИМ–БАН, Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Нов български университет. Представиха се и 51 чуждестранни учени от водещи научни институции и университети в Чехия, Австрия, Германия, Франция, Испания, Англия, Шотландия, Швеция, Гърция, Северна Македония, Сърбия, Хърватска, Румъния и Съединените американски щати. Сред позитивните примери, допринесли не само за придобиването на качествени знания, но и за реализацията на нов опит от страна на публиката чрез приложението на интерактивни методи, следва да се посочи лекционната програма „Изследвания, реставрация и социализация на обекта Халщат, Австрия“, изнесена от австрийските учени Карина Грьомер, Даниел Бранднер, Йохан Рудорфер и Гергана Алмщедтер в сградата на музея на 11 ноември 2024 г. Събитието включваше общо пет лекции, посветени на древния текстил, праисторическите солни мини на Халщат, теренното археологическо проучване на Халщатския некропол, реставрацията на керамични съдове и педагогическите методи за работа с деца и ученици, прилагани от специалистите във Виенския природоисторически музей. В заключителната част на събитието присъстващите имаха

Обр. 3. Демонстрация на педагогически идеи и методи прилагани в работата с детска аудитория на Виенския природоисторически музей, 11.11.2024 (снимка К. Праматаров)

Fig. 3. A demonstration of teaching ideas and methods applied in work with kids at the Natural History Museum Vienna, 11.11.2024 (photo K. Pramatarov)

възможността да се докоснат до възстановки на артефакти от емблематичния археологически обект и да влязат в ролята на деца, участвайки в демонстрации на иновативни педагогически техники (обр. 3).

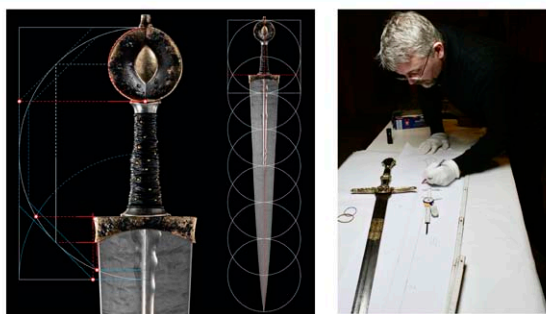
В рамката на ученето през целия живот, интерактивното въздействие и възприемането на музея като място за добиване на нови знания и опит следва да бъде разгледана и лекцията презентация „Размисли за меча“ на световния експерт по възстановки на средновековни мечове Питър Джонсън, проведена при засилен публичен интерес на 9 декември 2024 г. във връзка с временната изложба „Хроники от стомана. Хладно оръжие от Българското средновековие“ (12.12.2024–18.01.2026). Лекцията представи оръжията като обект от гледната точка на майстор-ковач, проследявайки развитието в типологията, функцията и основните дизайнерски принципи в изработката на средновековни мечове в Европа. Лекторът изложи пред публиката личната си колекция, осигурявайки взаимодействие с някои от изложените образци (обр. 4) (достъпно на <https://www.youtube.com/@naimban7208>).

В парадигмата на Археологическия музей като място за постмодерно неформално образование, пряко общуване с миналото и забавление, постоянната и временните експозиции остават основни средства за предаване на информация. Прилаганите методи се заключават в класическата интерпретация и контекстуализация на теми, предмети и факти със символна стойност чрез прилагането на ситуационна, дискуссионна и емпирична дидактика и експозиционни средства, включващи интеракции, мултимедии и виртуални разработки. Създава се мултимедийна среда и се насърчава участието на посетителите в музейната комуникация. В контекста на метода „учене чрез преживяване“, приложен по отношение на всички възрасти, следва да се спомене отново

Размисли за меча

Питър Джонсън

Понеделник, 9 декември, 2024, 17.30 ч.
В сградата на НАИМ-БАН (пл. „Атанас Буров“ № 1)
Информация на www.naim.bg и www.facebook.com/archinstitutebg/

Обр. 4. „Размисли за меча“ – лекция-презентация на Питър Джонсън, световен експерт по изработка на средновековни мечове. Академичен семинар на НАИМ–БАН, 9.12.2024 г. (снимка К. Праматаров)

Fig. 4. “Reflections for the Sword” – a lecture presentation by Peter Johnson, world-renowned swordsmith. Academic seminar of NAIM–BAS, 9.12.2024 (photo K. Pramatarov)

позитивният пример на изложбата „Хроники от стомана. Хладно оръжие от Българското средновековие“, замислена не само като временна експозиция с високо научно съдържание и дизайн, но и като повод за срещи в музейното и извънмузейното пространство. Екипът на изложбата осигури кураторски беседи, лекция, конференция, посветена на средновековното въоръжение, демонстрации по фехтовка със средновековни оръжия в залите на музея и Школа за историческа фехтовка MOTUS, детско интерактивно ателие. Бяха създадени късометражни документални филми (достъпни на <https://www.youtube.com/@naimban7208>) за работата на кураторите и видео-демонстрации по фехтовка, излъчвани с помощта на Led екрани и проектори в експозицията. Пред входа на зала „Временни експозиции“, помещаваща изложбата, беше поставена витрина със средновековен меч, прикрепен към подложка с помощта на верижка. В предната част на витрината беше изрязан отвор за промушване на човешка ръка, осигуряващ възможността посетителят да вдигне, задържи и размаха меча, да усети тежестта, поведението и мистичното въздействие на средновековното оръжие.

С цел подобряване на образователната достъпност през последните години НАМ съвместно с фирма Revival Design разработи 3D обиколка на постоянната си експозиция (достъпна на <https://www.naim.bg/bg/tour/>) и 3D обиколки на редица международни и национални изложби: „Българска археология“ (2019, 2023), „Поток през времето“ (2021), „130 години Национален археологически музей“ (2022), „Доспехите на тракийските воини“ (2022), „Требенище. 105 години от откриването на некропола“ (2023) и „Сребърна Тракия“ (2023) (достъпни на <https://www.naim.bg/bg/content/category/1234/93/>). Качествено нов подход е създаването на виртуални изложби. Добър пример в това отношение е разработката „Некрополът при Балеи. Виртуална експозиция“, съвместен проект на Национален археологически институт с музей и Секция „Научни пресмятания с Лаборатория по 3D дигитализация и микроструктурен анализ“ към Института по информационни и комуникационни технологии (БАН), включващ кратка история на проучванията, 3D модели на археологическа ситуация (гробен контекст), 3D каталог на предмети от некропола с

Обр. 5. „Некрополът при Балей. Виртуална експозиция“. Визуализация на виртуално изложбено пространство, 2022 г. Достъпно на <https://3dlab.iict.bas.bg/baley/>

Fig. 5. “Baley Necropolis. Virtual Exhibition”. Visualisation of a virtual exhibition space, 2022. Available at <https://3dlab.iict.bas.bg/baley/>

възможност за разглеждането им от всички страни и виртуална изложбена зала (обр. 5) (достъпна на <https://3dlab.iict.bas.bg/baley/>).

Ориентацията на Археологическия музей към широката публика все по-осезателно определя необходимостта от специалисти-медиатори, които да предават научния и културно-историческия опит, като прилагат и експериментират с различните форми на музейно образование. Тя изисква и инкорпориране на образователната функция в цялостната дейност на музея: създаването на експозиции, тяхното изучаване, съхранение, дигитализация и социализация. Основните стремежи в работния процес са утвърждаването на ролята на музея като „висше училище на народа“ (Velkov 1943, 14–15), изучаването на нагласата на различните категории музейни посетители и потенциалните им нужди, прилагането на новаторски методи в създаването на интердисциплинарни музейни програми, обучението на млади кадри и превръщането на музея в гостоприемна, интригуваща, мотивираща и творческа среда за деца и възрастни, в място-символ, на което човек би се върнал отново.

Използвана литература

- Gavazova, N. 2022. Sotsialen konstruktivizam v muzeya i galeriyata. Kak muzeynite programi za detsa preobrashtat paradigmatata na ucheneto? V Kanev, St., Vodenichar, E., Petev, T. (sast.) *Debati v muzeologiyata. Muzei i obrazovanie*. Sofia: Izdatelstvo na BAN “Prof. Marin Drinov”, 107–123 (in Bulgarian).
- Kliuchko, Y. 2020. Mediation in the Context of the Educational Activity of the Modern Museum. *Culture and Arts in the Modern World* 21, 81–89; <https://doi.org/10.31866/2410-1915.21.2020.208238>
- Mishkova, I. 2015. *Obrazovanie v muzeya, sastoyanie i perspektivi v Bulgaria*. Sofia: IK “Gutenberg” (in Bulgarian).

News

- Pramatarov, K. 2023. Vremenni ekspozitsii v Natsionalnia arheologicheski muzey. Istoria, sastoyanie, perspektivi. *Mesta i pamet na kulturni nasledstva XXVII*, 95–109 (in Bulgarian).
- Pramatarov, K. 2024. Obrazovatelni programi za detsa i uchenitsi na Natsionalnia arheologicheski institut s muzey pri Balgarska akademija na naukite. *Bulgarian e-Journal of Archaeology* 14.2, 327–334 (in Bulgarian).
- Spiridonova, L. 2025. *Igra i uchene. Kontseptsii i tehnologii na igrovo vzaimodeystvie*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski” (in Bulgarian).
- Tsekova, E. 2007. *Muzeyna komunikatsia i muzeyno obrazovanie*. Sofia: Ministerstvo na kulturata. Sdruzhenie “Krag Buditel” (in Bulgarian).
- Tsekova, E. 2015. *Upravlienie na muzeya*. Sofia: Natsionalen istoricheski muzey (in Bulgarian).
- Velkov, I. 1943. Narodni arheologicheski musei 1892–1942. *Godishnik na Narodnia arheologicheski muzey* 7, 3–15 (in Bulgarian).